

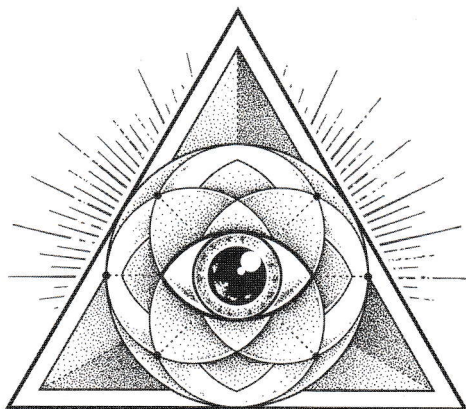
50

DE IDEI

PE CARE TREBUIE SĂ LE CUNOȘTI

RELIGIE

Peter Stanford

LITERA

București
2020

Introducere 3

Teren comun

- 01 Un gol în forma lui Dumnezeu 4
- 02 Texte sacre 8
- 03 Bine și rău 12
- 04 Viață și moarte 16
- 05 Regula de aur 20
- 06 Rituri și ritualuri 24

Creștinism

- 07 Viața lui Hristos 28
- 08 Dumnezeu și Mamona 32
- 09 Reforma 36
- 10 Papalitate 40
- 11 Vină și misoginie 44
- 12 Duhul Sfânt 48
- 13 Sfinți și păcătoși 52
- 14 Ortodoxia 56

Tradiția reformată

- 15 Luther și urmașii săi 60
- 16 Anglicanism 64
- 17 Metodism 68
- 18 Baptiști 72
- 19 Presbiterieni 76
- 20 Secte și culte 80
- 21 Extazul 84

Iudaism

- 22 Ce înseamnă să fii evreu 88
- 23 Rituri evreiești de trecere 92
- 24 Cabala 96
- 25 Antisemitism 100

Islam

- 26 Nașterea islamului 104
- 27 Stâlpii islamului 108
- 28 Sunniți și šiiti 112
- 29 Inima islamului 116
- 30 Islam militant 120

Tradiții orientale

- 31 Numeroasele fețe ale hinduismului 124
- 32 Cultul hindus 128
- 33 Samsara 132
- 34 Jainism 136
- 35 Sikhism 140
- 36 Buddha și arborele Bodhi 144
- 37 Școli de budism 148
- 38 Roata budistă a vieții 152
- 39 Confucianism 156
- 40 Confucius și comuniștii 160
- 41 Taoism 164
- 42 Șintoism 168

Dileme moderne

- 43 Credințe contemporane 172
- 44 Religie și știință 176
- 45 Ateism 180
- 46 Stăpânii creației 184
- 47 Războiul drept 188
- 48 Impuls misionar 192
- 49 Spiritualitate 196
- 50 Viitorul religiei 200

Glosar 204

Indice 207

Un gol în forma lui Dumnezeu

Filosoful francez Blaise Pascal, din secolul al XVII-lea, este cel adesea acreditat cu expresia „un gol în formă de Dumnezeu“ pentru a descrie vidul spiritual din interiorul fiecărui om, vid care tânjește să fie umplut. Totuși, conceptul este mult mai vechi – mergând până la originile vieții pe această planetă. Mulți oameni susțin că impulsul religios, care reprezintă o nevoie adâncă pentru găsirea unei semnificații mai profunde a existenței, a mers mână în mână cu nașterea omenirii.

Credincioșii sinceri firește că susțin că Dumnezeu a fost mai înainte de toate, creând bărbații și femeile pentru a popula Pământul. „La început era Cuvântul și Cuvântul era cu Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul“ începe Evanghelia după Ioan din Noul Testament, în timp ce Upanișadele, textele sacre ale hinduismului, pretind că *hiranyagarbha*, sau pântecul de aur, conținea originile universului și pe Brahma, zeul hindus al creației.

**„Ne-ai făcut pentru
Tine, Doamne,
și inima noastră
este neliniștită
până când nu se
odihnește în Tine.“**

Sf. Augustin, 354–430

Însă, alții sugerează că procesul a fost invers. Au existat multe teorii despre originea religiei. Unanim acceptat este că oamenii au creat întotdeauna zei. Așa încât, când primii bărbați și primele femei s-au confruntat cu caracterul imprevizibil al sorții lor – cu boala și suferința la fel de susceptibile în a-i afecta precum bucuria și starea bună de sănătate – au căutat și au descoperit o explicație

Cronologie

ACUM 2 MILIOANE DE ANI

Primii oameni și nașterea cultului zeului din ceruri

pentru aceste, de altfel inexplicabile, schimbări de noroc prin atribuirea lor acțiunilor unei zeități îndepărtate.

Un punct de plecare mai precis pentru susținerea ideii unui om creat de Dumnezeu poate fi găsit acum 14 000 de ani în Orientul Mijlociu, unde istoricii și arheologii au descoperit dovezi că forțele naturii – vântul, soarele, stelele –, precum și cele mai puțin tangibile, dar fără îndoială entități resimțite puternic sau spirite despre care se credea că există în natură, au fost personalizate și venerate ca zeități cu caracteristici umane.

O etapă ulterioară a acestui proces a avut loc între 800 și 300 î.Hr., cunoscută în istorie ca „Epoca Axială”. În această perioadă, căutarea sensului vieții s-a concentrat pe figuri precum cele ale lui Buddha, Socrate, Confucius și Ieremia, care împărtășeau opinia că exista o dimensiune transcendentă sau spirituală a existenței și care au încercat pentru prima dată să formuleze această idee. Noțiunea primitivă a unei zeități s-a dezvoltat mai clar și mai rafinat.

Aceste încercări de definire a supremației divine au dus, în final, la diferite denumiri și credințe care fac parte din lumea religioasă de azi. În timp ce toate acestea împărtășesc totuși terenul comun de abordare a comportamentului etic și chestiunea modului

Originile ideii de Dumnezeu

Mulți istorici și teologi au încercat să dovedească faptul că originea conceptului de Dumnezeu este în mintea umană. Unul dintre cei mai influenți scriitori pe această temă a fost antropologul, etnologul și preotul catolic german Wilhelm Schmidt (1868–1954), ale cărui 12 volume purtând numele *Originea ideii de Dumnezeu* au fost publicate pentru prima dată în 1912. Teoria sa despre „monoteismul primitiv” susținea că, la începutul umanității, omul a modelat un dumnezeu creator binevoitor – adesea numit „zeul cerului”, de vreme ce se credea că locuia deasupra Pământului într-o zonă care a devenit cunoscută ca paradis – pentru a oferi o explicație pentru lucruri inexplicabile, atât bune, cât și rele, care s-au întâmplat pe Pământ. Acest zeu era atât de depărtat de problemele vieții umane încât ar fi fost inutilă reprezentarea lui în imagini sau venerarea lui în ritualuri conduse de bărbați și de femei sfinți. Alienăți prin această senzație de distanță, oamenii s-au apropiat mai mult de zeități mai accesibile, modelate după imaginea și asemănarea oamenilor. Potrivit lui Schmidt, cultul zeului din ceruri a continuat doar în rândul popoarelor izolate, cum ar fi unele triburi din Africa și din America Latină și printre aborigenii din Australia.

în care indivizii ar trebui să se raporteze unul la altul, diferă în modul în care ar trebui făcut acest lucru – cu alte cuvinte, ceea ce ar putea fi numit în mod liber doctrină. De exemplu, creștinismul, iudaismul și islamismul sunt religii monoteiste. Acest lucru înseamnă că adepții acestora cred într-un singur dumnezeu atotputernic. În schimb, hinduismul și alte credințe orientale au un panteon de zeități.

Figuri obscure Odată cu Epoca Axială au apărut scrierile sfinte ale diferitelor tradiții religioase, însoțite de o creștere a studiului teologic și de stabilirea codurilor comportamentale care guvernează calitatea de membru al unei anumite credințe. Cu toate acestea, până în ziua de azi, în majoritatea credințelor, natura exactă a divinității a rămas obscură. Uneori, ca în taoism și confucianism, acest lucru pune accentul deliberat pe ducerea unei vieți etice mai degrabă decât de a pune o recompensă pe speculațiile teologice. Totuși, este adesea acceptat faptul că divinitatea se află dincolo de cuvintele convenționale. *Catehismul Penny* al Bisericii Catolice, o sintetizare populară a acestui set esențial de reguli și de credințe și utilizat pe scară largă până în anii 1960, a constat într-o serie de întrebări și de răspunsuri. La întrebarea „Ce este Dumnezeu?” a răspuns neclar: „Dumnezeu este Spiritul Suprem, care Singur există de la Sine și este infinit în perfecțiune“.

Orice definiție a divinității rămâne învăluită în abstractizări și tabuuri. Evreilor le este interzis să pronunțe numele sacru al lui Dumnezeu, iar musulmanii nu pot descrie în imagini vizuale divinitatea. Totuși, fiecare mister nu pare decât să intensifice apelul la religie ca o modalitate de a face ordine într-o lume de altfel imprevizibilă.

O zeităte în continuă schimbare Nevoile și dorințele omului s-au schimbat pe măsură ce lumea a evoluat și continuă să se schimbe pe măsură ce planeta și populația sa se confruntă cu noi provocări. Conceptele despre divin evoluează și se schimbă și ele, deși majoritatea religiilor preferă să nu recunoască acest lucru, prezentându-se în schimb ca fiind neclintite atât în esența credinței lor, cât și în regulile care le modelează practica în cadrul instituțiilor.

„Dacă l-aș
fi cunoscut,
aș fi el.“

Rabbi Joseph
Albo, 1380–1445

Respect pentru oameni și cărți

Conectați la Dumnezeu?

Unii oameni de știință au realizat recent cercetări pentru a dovedi predispoziția sau conectarea creierului uman la credința în Dumnezeu. Potrivit savanților britanici de la Universitatea din Bristol, ființele umane sunt programate să creadă în Dumnezeu pentru că le oferă o șansă mai mare de supraviețuire.

Un studiu din 2009 al lui Bruce Hood, profesor universitar de psihologia dezvoltării, în ceea ce privește modul în care creierul copiilor se dezvoltă sugerează că, în timpul procesului de evoluție, acei oameni cu tendințe religioase au început să aibă beneficii în urma credinței lor – posibil prin lucrul în grupuri pentru a asigura viitorul comunității lor. Drept consecință, „credințele supranaturale” au devenit conectate la creierul nostru de la naștere, făcându-ne receptivi la cererile organizațiilor religioase. Studiul profesorului Hood arată

că „toți copiii au un mod de gândire natural și intuitiv, care îi conduce spre tot felul de credințe supranaturale despre modul în care funcționează lumea. Pe măsură ce cresc, aceste credințe se suprapun cu unele abordări mai raționale, dar se păstrează tendința spre credințele supranaturale, ilogice ca religia.” Aceste concluzii au ecou asupra altor descoperiri – în special cele ale grupului de la Centrul pentru Știința Minții de la Universitatea Oxford, publicate în 2008 – care au adus dovezi ce fac legătura dintre sentimentele religioase cu anumite părți ale creierului. Catolicii devotați, cărora li s-a prezentat o imagine a Fecioarei Maria, au experimentat o durere mai mică când au fost supuși unui șoc electric față de necredincioși pentru că au beneficiat de un grad mai mare de amortizare în zona cortexului frontal ventrolateral drept al creierului.

Deci, ideea unei zeități rămâne extrem de flexibilă, și tocmai această flexibilitate, conform unor persoane, a permis conceptului să supraviețuiască atât de mult timp. Această sugestie presupune un anumit calcul al liderilor religioși – care și-au adaptat prezentarea pentru a satisface nevoile specifice din anumite perioade. Totuși, faptul că Dumnezeu este în cele din urmă necunoscut este lămurit în mod explicit de către toate credințele, care învață că încercarea cunoașterii lui Dumnezeu sau a zeităților este să le căutăm și să sperăm să găsim valoare și înțeles vieții.

Idee principală
Zeitățile explică inexplicabilul

02 Texte sacre

În procesul de modelare a conceptului de zeitate ca fiind explicația pentru, de altfel, inexplicabilele alternări dintre bucurie și chin din viața unei persoane, religiile au concentrat ce era inițial adesea o tradiție orală a textelor sacre, care a ajuns să reprezinte un fir de continuitate și de înțelepciune atemporală pentru credincioși de-a lungul veacurilor.

În toate materialele scrise există o relație între cititor și cuvântul cărții, dar pentru credincioși textele lor sacre duc această legătură pe noi culmi. Unii vorbesc despre deschiderea cărților sfinte la o pagină care oferă un răspuns clar la o problemă exactă cu care se confruntă. Alții folosesc lecturile zilnice ale textelor religioase pentru a le oferi îndrumare în viața de zi cu zi. În toate modurile, textele religioase sunt investite cu credință și devin standardele practice, spirituale și morale, autoritatea supremă în judecarea comportamentului. Mai jos, vom pune în discuție trei dintre cele mai cunoscute lucrări sacre; altele vor fi tratate ulterior în carte.

Biblia Biblia, cartea sfântă a creștinilor, este împărțită în două secțiuni, Vechiul și Noul Testament. Prima secțiune, care a fost scrisă aproximativ între 1200 î.Hr. și 200 î.Hr., începe cu crearea lumii, și deși conține profeții despre un Mesia care urmează să vină, se termină înainte de nașterea lui Iisus. Cea din urmă parte, datată din anul 40 d.Hr. până în 160 d.Hr., acoperă viața, învățăturile, moartea și învierea lui Iisus și se termină (în cele mai multe versiuni) cu o privire asupra sfârșitului lumii și a judecății de apoi. Se estimează că șase miliarde de copii ale Bibliei au fost vândute doar în ultimii 200 de ani.

cronologie

cca 700 î.Hr.

Scrierea primelor 13 Upanișade hinduse

cca 586 î.Hr.

Exilul evreilor din Ierusalim dă naștere Torei

Unii creștini insistă asupra veridicității relatării despre crearea lumii din Cartea Genezei de la începutul Vechiului Testament – că Dumnezeu a creat lumea în șase zile și s-a odihnit în a șaptea. Alții acceptă că acest lucru pălește în fața cunoștințelor științifice. În întreaga Biblie există multe detalii și afirmații contradictorii, dar majoritatea creștinilor preferă să creadă că, în ciuda contradicțiilor,

Sunt adevărate evangheliile?

Cele patru evanghelii (cuvânt care înseamnă „veste bună”) cuprinse în Noul Testament din Biblie sunt pentru creștini relatări-cheie ale vieții lui Iisus. Cu toate acestea, nici una dintre ele nu este varianta originală a narațiunii. Nu sunt, ca să luăm cuvântul așa cum este el înțeles astăzi, evanghelii – adică adevărul infailibil din toate punctele de vedere. Pentru început, ele au fost scrise la decenii după moartea lui Iisus, cu cele mai vechi versiuni de manuscrise existente datând doar din secolul al III-lea. În plus, toate oferă diferite – adesea

contradictorii – relatări privind detalii esențiale din viața lui Iisus. Majoritatea creștinilor cred că evangheliile sunt rezultatul unui proces complex de autoritate, care le face să fie mai mult decât simple cronici istorice. Ele sunt reportaje, consemnări în scris ale tradițiilor orale existente care se întind până la perioada în care Iisus a trăit, predici, în parte referiri la profețiile Vechiului Testament, comentarii la evenimentele politice din momentul scrierii și lucrări de literatură și de imaginație. Proporțiile exacte ale fiecărui element sunt intens dezbătute.

„Autoritatea Bibliei pentru creștini constă în faptul că există o relație specială cu aceasta, care nu poate fi alterată, precum relația dintre părinte și copil.”

Diarmaid MacCulloch, profesor de Istorie
a Bisericii, Universitatea Oxford, 2009

cca 100 î.Hr.

Scrisura scripturilor budiste

cca 40 d.Hr.

Sf. Pavel scrie primele capitole din Noul Testament

cca 635 d.Hr.

Începe scrierea Coranului după moartea lui Mahomed

Respect pentru oameni și Biblia posedă adevărul absolut. Pentru unii, mai ales în tradiția protestantă, Biblia este judecătorul suprem în materie de religie.

Tora Termenul Tora poate face referire la Biblia Ebraică (care se suprapune Vechiului Testament, dar pe care nu îl oglindește), împreună cu învățăturile rabinice care au apărut în primele șase secole d.Hr. Totuși, termenul este mai des folosit pentru a descrie primele cinci cărți ale Bibliei – Geneza, Ieșirea, Leviticul, Numerii și Deuteronomul, „cărțile lui Moise”. Evreii cred că Dumnezeu a dictat Tora lui Moise pe Muntele Sinai la 50 de zile după ieșirea din sclavia egipteană – deși acest fapt poate fi adevărat numai pentru anumite capitole ale celor cinci cărți, uneori menționate ca „Tora orală”. Ei cred că Tora le arată cum vrea Dumnezeu ca ei să trăiască – așa cum este prevăzut în cele 613 porunci. Un alt element care leagă cele cinci cărți este că sunt toate despre preocupările lui Dumnezeu pentru poporul Său „ales”, al Israelului.

Sutul de Tora este considerat a fi cel mai important obiect de cult dintr-o sinagogă. Acesta este ținut, de obicei, într-o „arcă”, sau dulap, și este dezvăluit în punctul culminant al liturghiei, atunci când este etalat solemn în fața congregației, care își arată respectul prin atingerea lui cu franjurii șalurilor de rugăciune.

Buddha și scriptura

Buddha (Siddhartha Gautama) a luptat de-a lungul vieții sale împotriva cultului personalității și a încercat să depărteze atenția discipolilor de la persoana sa. A declarat că viața sa nu era importantă. Important era adevărul pe care îl descoperise, care era înrădăcinat în cele mai profunde structuri ale existenței – *dharma*, sau o lege fundamentală de viață pentru zei, oameni și animale deopotrivă. Scripturile budiste,

spre deosebire de alte cărți sfinte, ne spun foarte puține despre Buddha însuși, iar unii cercetători occidentali din secolul al XIX-lea s-au îndoit chiar că el ar fi existat vreodată. Aceste scripturi se întind pe mai multe volume, în diverse limbi asiatice, iar autenticitatea lor este o chestiune de debateri academice. Se crede că nu au fost scrise până în secolul I î.Hr., la aproximativ 400 de ani după Buddha.

Coranul Musulmanii cred că profetului Mahomed i-a fost revelat Coranul puțin câte puțin, de-a lungul unei perioade de 23 de ani. Constă din cuvintele exacte ale lui Allah și, spre deosebire de cărțile sfinte din alte credințe, nu implică un autor uman. Învățăturile lui Mahomed sunt cuprinse în alte lucrări, în Hadith, care sunt o serie de tradiții orale referitoare la cuvintele și la faptele profetului. Coranul a fost scris pentru prima dată de către secretarul lui Mahomed și de urmașul său, Zayd ibn Thabit, imediat după moartea profetului în anul 632. Cuprinde 114 capitole și nu este dispus în ordine cronologică. Islamul respinge ilustrațiile, dar scrisul împodobit – sau caligrafia – din unele exemplare vechi se numără printre marile comori de artă ale lumii.

Există un ritual precis cu privire la citirea Coranului. Musulmanii trebuie să-și „pregătească inima” și să își spele mâinile. De obicei, femeile își acoperă capul – ca pentru rugăciune. Există o poziție specială – disciplinată și alertă – pe podea, cu Coranul pe un stand sau pe *kursi* în fața cititorului.

Deși cuvintele din Coran sunt neschimbate, diferite traduceri și interpretări pun accent pe ele. Spre exemplu, în ultima vreme, unii musulmani au încercat să justifice atrocitățile prin referire la jihad – sau luptă – un concept pe care îl plasează într-un context militar, deși Mahomed nu este portretizat de islam ca un om violent.

Semnificația tuturor acestor cărți sfinte depășește orice legătură directă sau indirectă cu divinitatea. Ele sunt văzute ca având puterea de a încorpora speranțele omenirii, așa cum nu o fac alte texte, și de a vorbi direct despre acele aspirații într-un mod unic, tangibil și stimulant.

**„Să vă fie
scrierea sfântă
mereu la
îndemână.”**

Sf. Ieronim cca 410

Idee principală
Religiile venerază
cărți sfinte

03 Bine și rău

Odată ce noțiunea unui zeu din cer a început să evolueze într-o divinitate din ceruri, care modelează lumea și destinul ei, a fost pusă întrebarea: de ce ar permite o astfel de divinitate ca ființele umane să sufere? Este o dilemă căreia religiile încă se luptă să-i găsească un răspuns spre mulțumirea multora. O soluție a fost ca religia să transfere vina către un spirit malefic și nu spre un Dumnezeu atotputernic, pentru orice ar fi mers rău în lume și în viața indivizilor.

Această abordare prezintă Pământul ca pe un câmp de luptă apocaliptic pentru o înfruntare cosmică între zei buni și zei răi, cu omenirea drept carne de tun. Există dovezi timpurii ale unei credințe într-un spirit rău cu coarne, jumătate om, jumătate animal, în picturi rupestre găsite la Caverne des Trois Frères la Ariège, în Franța, care datează de acum 9 000 de ani. Panteonul vechilor egipteni din secolul al IV-lea î.Hr. înfățișa o serie de zeități cu două fețe, un profil inofensiv, celălalt amenințător, cel mai important combinându-l pe Horus, zeul cerului cu cap de șoim, cu Seth, reprezentat ca un șarpe sau ca un porc și reprezentând răul. În legendele sfinte egiptene cei doi sunt prinși într-o luptă crâncenă veșnică.

Spirit ostil Momentul culminant al acestei credințe în forțe divine egale și opuse care se luptă pentru dominația mondială a apărut în secolul al XII-lea î.Hr. în Persia antică. Textele sacre ale zoroastrianismului, Gathe, spun povestea luptei de putere dintre zeul bun Ahura Mazda, stăpânul înțelepciunii și al dreptății, și spiritul ostil Angra Mainyu, care a invadat lumea și a umplut-o cu violență,

cronologie

cca 1200 î.Hr.

Viziunea apocaliptică zoroastriană

cca 585 î.Hr.

Evreii din Babilon întâlnesc zoroastrianismul

Respect pentru oameni și cărți

Zoroastrianism

Astăzi există un număr estimat de 479 000 de zoroastrienii în lume, mulți dintre ei în India, făcând parte din populația Parsi. Totuși, cea mai mare influență pe care zoroastrianismul o are este, în mod evident, în rolul pe care l-a jucat în dezvoltarea altor religii, care au împrumutat și au adaptat perspectivele fondatorului său. Zoroastru, despre care se crede că a trăit în jurul anului 1200 î.Hr.,

a fost tulburat de suferința poporului său din Irakul și Iranul de azi. În Gathe, cele 17 imnuri atribuite lui, el se gândește la vulnerabilitatea și la neputința lumii. Acestea nu sunt atribuite doar unui zeu creator, dar și opusului și egalului său – „două spirite primare, gemeni destinați să se afle în conflict” unul cu celălalt. Se crede că a fost primul care a introdus o astfel de viziune apocaliptică în religie.

falsitate, praf, mizerie, boală, moarte și degradare. Binele a fost despărțit de rău, curatul de necurat. Acest concept de opunere a principiilor divine este cunoscut sub numele de dualism și, în timp, a cochetat cu multe religii.

Spre exemplu, în timpul exilului evreiesc în Babilon, din secolul al VI-lea î.Hr., noțiunea de dualism zoroastrian a devenit atât de familiară evreilor încât aceștia au început să reflecteze asupra înfrângerii lor de către forțele babiloniene și asupra distrugerii Templului din Ierusalim, unii dintre ei fiind convinși că un astfel de eșec nu a fost cauzat de Yahweh, ci mai degrabă de intruziunea unui duh rău, care s-a interpus între israeliți și Dumnezeuul lor.

„Sine diabolo, nullus dominus.”⁴⁴

(„Fără Diavol, nu există Dumnezeu”) Proverb

cca 30 d.Hr.

Luptele lui Iisus cu Diavolul în evanghelii

cca 1200 d.Hr.

Inchiziția creștină caută adoratorii Diavolului